

ISBN 978-80-557-1505-6

9 788055 715056

umb
UNIVERZITA
MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

M. Benčková, J. Kubeková, M. Polčicová METAFORICKÉ A FRAZEOLOGICKÉ ASPEKTY POLITICKÉHO DISKURZU V MULTILINGVÁLNOM PROSTREDÍ

2018

Martina Benčková
Janka Kubeková
Mária Polčicová

METAFORICKÉ A FRAZEOLOGICKÉ ASPEKTY POLITICKÉHO DISKURZU V MULTILINGVÁLNOM PROSTREDÍ

 BELIANUM

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FAKULTA POLITICKÝCH VIED A MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Metaforické a frazeologické aspekty politického diskurzu v multilingválnom prostredí

Martina BENČEKOVÁ

Janka KUBEKOVÁ

Mária POLČICOVÁ

**Banská Bystrica
2018**

Autorky: PhDr. Martina Benčeková, PhD.
Mgr. Janka Kubeková, PhD.
PhDr. Mária Polčicová, PhD.

**Metaforické a frazeologické aspekty politického diskurzu
v multilingválnom prostredí**

Recenzenti: doc. PhDr. Ľudmila Mešková, PhD.
Mgr. Zuzana Vyhnáliková, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej
Bystrici

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Náklad: 100 výtlačkov

Počet strán: 104

Vydanie: prvé

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o.

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autorky.

Publikácia bola schválená ako monografia na zasadnutí Edičnej komisie
Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici dňa 30.1.2018.

ISBN 978-80-557-1505-6

OBSAH

ÚVOD	4
LINGVISTICKO-KOMUNIKATÍVNA CHARAKTERISTIKA FRAZÉM V POLITOLOGICKÝCH TEXTOCH	7
1 CHARAKTERISTIKA SKÚMANÉHO KORPUSU	7
2 FRAZEOLÓGIA POLITOLOGICKÝCH TEXTOV	8
2.1 ANALÝZA ODBORNÝCH FRAZÉM	9
KVANTITATÍVNA ANALÝZA	9
MORFOSYNTAKTICKÁ ANALÝZA	11
FRAZEOLOGICKÉ HNIEZDA V KORPUSE ODBORNÝCH FRAZÉM	12
VÝZNAMOVÉ SKUPINY ODBORNÝCH FRAZÉM	13
KATEGÓRIA KNIŽNÝCH FRAZÉM	23
2.2 ANALÝZA VŠEOBECNÝCH FRAZÉM	28
KVANTITATÍVNA ANALÝZA	29
MORFOSYNTAKTICKÁ ANALÝZA	30
FRAZEOLOGICKÉ HNIEZDA V KORPUSE VŠEOBECNÝCH FRAZÉM	34
VÝZNAMOVÉ SKUPINY VŠEOBECNÝCH FRAZÉM	36
ZHRNUTIE	39
KVANTITATÍVNO-ŠTRUKTÚRNA ANALÝZA FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTIEK ODBORNÝCH TEXTOV V INTERLINGVÁLNEJ KONFRONTÁCII	45
1 ODBORNÝ JAZYK A FRAZEOLÓGIA	45
2 ANALÝZA KORPUSU ODBORNÝCH FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTIEK	54
ZHRNUTIE	66
ODBORNÝ JAZYK POLITICKÝCH TEXTOV V KOMPARÁCII S INÝMI ODBORNÝMI TEXTAMI V KONTEXTE OBRAZNOSTI	68
1 POSTAVENIE POLITICKÉHO JAZYKA AKO JEDNÉHO Z ODBORNÝCH JAZYKOV	69
2 METAFORA AKO POJEM	74
3 MODELOVOSŤ OBRAZNOSTI NA PRÍKLADE METAFORY	77
4 ANALÝZA KORPUSU	78
ZHRNUTIE	89
ZÁVER	95

ÚVOD

Frazeologické skúmanie prešlo dlhou etapou dominantného zamerania svojho výskumu na hovorený prejav, cez skúmanie literárnych textov až po súčasné parciálne zameranie na odborné texty rôznych druhov – vedecké publikácie, oficiálne dokumenty až po náučno-populárne štúdie. Tento záujem nepochybne súvisí so zmenami v dnešnej spoločnosti: globalizácia, spoločná európska politika, všeobecná preferencia vzdelanostnej, na sociálne, kultúrne a spoločenské aspekty spoločnosti. Jednou z prioritných oblastí záujmu je nepochybne oblasť politiky, ktorá sa stala predmetom záujmu občanov v praktickej, ale i teoretickej rovine. Táto tendencia sa odráža v narastaní vedeckého i pedagogického záujmu o politické vedy a im príbuzné odbory. Hlavným cieľom odborníkov v odbore politológia je definovanie podstaty „politická“ a jeho pôsobenie na spoločnosť i na globálny vývoj. Táto moderná sociálna veda prechádza dynamickým rozvojom, predovšetkým z dôvodu masívneho spoločenského záujmu na všetkých úrovniach – od bežných občanov, cez aktívnych politických aktérov až po akademickú obec. Posledná spomínaná oblasť záujmu odráža svojím dynamickým rozvojom spoločenskú objednávku – politické vedy spolu s ďalšími subsystémovými oblasťami, ako sú medzinárodné vzťahy, európske štúdiá, verejná politika, geopolitika a iné, sa stali v posledných desaťročiach jednými z najpopulárnejších vedeckých a študijných odborov, čo dokazuje vzrastajúce množstvo akademických publikácií, vznikajúcich katedier, inštitútov a fakúlt.

V modernom vedeckom svete prevažuje v poslednom období záujem o interdisciplinaritu a viacdimenzionálny pohľad na každú problematiku, preto dochádza k vyčleňovaniu nových (sub)disciplín, ktoré sú neraz priesečníkom rôznorodých oblastí. V spojitosti s politickými vedami môžeme spomenúť politickú sociológiu, geopolitiku, politický marketing a predovšetkým politolingvistiku – jazykovednú disciplínu, ktorá sa zaoberá skúmaním politického jazyka, politickým jazykom médií ako aj jazykom politiky a jazykom politikov. Jednou z hlavných spoločenských a politických úloh akademikov je kritická analýza politickej komunikácie v teoretickej rovine, preto v súvislosti s touto tendenciou považujeme skúmanie slovenských, anglických, nemeckých a španielskych politologických textov z lingvistického hľadiska za obohacujúci prvok akademického výskumu.

Vedecká monografia **Metaforické a frazeologické aspekty politického diskurzu v multilingválnom prostredí**, autoriek M. Benčekovej, J. Kubekovej a M. Polčicovej, nadväzuje na spomínané trendy interdisciplinarity prepojením lingvistického a politologického nazerania na odborné texty. Publikácia je určená predovšetkým odborníkom, no poslúži aj študentom a laickej verejnosti, ktorá sa zaujíma o lingvistické aspekty odborných textov z oblasti politiky a politológie, medzinárodných vzťahov a im príbuzných odborov.

Publikácia je rozdelená na tri samostatné kapitoly. Prvá kapitola je zameraná na lingvisticko-komunikatívnu charakteristiku frazém v politologických textoch v slovenskom a anglickom jazyku. Frazeologická zložka slovnej zásoby predstavuje v každom jazyku stručný, obrazne účinný a pritom zrozumiteľný spôsob vyjadrovania. Je významnou súčasťou spisovného jazyka a spoluvytvára obraz o používateľoch daného jazykového spoločenstva, stáva sa zdrojom informácií o živote etnika, svetonázore, životnej filozofii. Frazeologický fond každého jazyka pomáha rozpoznať jeho charakter a špecifiká, preto sa fondy jednotlivých jazykových skupín od seba odlišujú na základe svojského jazykového, historického, náboženského, kultúrneho a politického vývoja. Charakteristické vlastnosti predurčujú frazeologické jednotky na používanie predovšetkým v komunikačnej, umeleckej a publicistickej sfére, ale svoje miesto si našli i v odbornej literatúre. Napriek iste protikladnosti charakteristických vlastností frazém a odborných termínov, náučná literatúra disponuje zaujímavým potenciálom zastúpenia frazeologických jednotiek, ako to dokazujú posledné výskumné aktivity v lingvistike.

Druhá kapitola sa venuje výskumu frazém, ktoré pomenúvajú jedného referenta v odbornom jazyku. Autorka zvolila kontrastívny prístup medzi španielskym a slovenským jazykom. Venuje sa analýze frazeologickej ekvivalencii z kvantitatívno-štruktúrneho hľadiska na pomedzí frazeológie a terminológie, kde sa frazémy stávajú odbornými frazémami. Predstavujú podmnožinu frazeologického fondu jazyka, ktoré sa vyskytujú v odborných textoch.

Tretia kapitola sa autorka venuje analýze obrazných jazykových prostriedkov v odborných textoch z ekonomickej, právnickej a technickej oblasti. Zvolila si metaforu ako jednu z foriem obraznosti jazyka (venuje sa problematike mŕtvej metafory, prechod k ustáleným výrazom, odbornej

metafore, atď.), konfrontuje ekvivalenciu obrazných výrazov v nemeckom a slovenskom jazyku. Autorka analyzuje funkciu obraznosti v politických textoch v porovnaní s inými odbornými textami.

Vedecká monografia **Metaforické a frazeologické aspekty politického diskurzu v multilingválnom prostredí** poskytuje ďalšie pohľady na skúmanie odborných textov z lingvistického hľadiska. Svojím zameraním nadväzuje na moderné trendy interdisciplinárnosti a prispieva k rozvoju vedeckého výskumu v oblasti lingvistiky, politolingvistiky, ako aj politických vied a medzinárodných vzťahov.

LINGVISTICKO-KOMUNIKATÍVNA CHARAKTERISTIKA FRAZÉM V POLITOLOGICKÝCH TEXTOCH

Dynamika jazyka sa prejavuje nielen v lexikológii, ale aj v jednotlivých funkčných štýloch (hovorový, umelecký, publicistický, náučný/vedecký). Naším hlavným cieľom je funkčné zhodnotenie a komplexná charakteristika frazeologických jednotiek v odborných textoch z oblasti politických vied a príbuzných odborov. Dominantnou zložkou lexikológie odborných textov je odborná terminológia, ktorá podlieha zmenám, inováciám a neustálemu obohacovaniu, predovšetkým v súvislosti s rozvojom vedy, objavovaním nových a prehodnocovaním tých pôvodných vedeckých teórií a poznatkov v celosvetovom meradle.

Dominantnými lexikálnymi jednotkami, vyskytujúcimi sa v odbornom texte sú odborné termíny, ktoré považujeme za určujúce pri charakterizácii odborného textu. Na základe analýzy terminológie textového komunikátu je možné identifikovať jednotlivé vedné odbory, i keď niektoré termíny môžu byť použiteľné i vo viacerých vedných oblastiach. Ďalšie lexikálne jednotky vyskytujúce sa v odbornom texte sú ustálené slovné spojenia odborného jazyka a ustálené slovné spojenia všeobecného jazyka. Okrem odbornej lexikálnej zložky je odborný text, ako každý jazykový prejav, postavený na použití všeobecných jazykových prostriedkov. V rozbere sa sústredíme na komplexnú analýzu frazeologických jednotiek, vyskytujúcich sa v politologických textoch dvoch jazykových skupín - slovenského a anglického jazyka.

1 Charakteristika skúmaného korpusu

Korpus, ktorý bol predmetom výskumu, sme zostavili z odborných textov z oblasti politických vied a príbuzných odborov, zameraných na politologické témy – medzinárodných vzťahov, histórie, geografie, bezpečnostných štúdií, ekonomických a právnických textov. Zdrojom textov boli odborné a akademické publikácie, ktorých zoznam je uvedený v prílohe 1. Z hľadiska štylistickej typológie textov¹ ide o texty náučnej modelovej štruktúry. Spracovaný materiál pozostáva z 2896 strán (z toho 1514 strán

¹ vychádzame z postulátov J. Findru

v slovenských odborných textoch a 1382 strán v anglických odborných textoch). Výsledkom manuálnej excerpcie frazeologických jednotiek z primárnych materiálov je vlastný korpus (v ďalšom texte nazývaný už len „korpus“), zložený z 1025 frazeologických jednotiek v slovenskom jazyku a z 1217 frazeologických jednotiek v anglickom jazyku (kvantitatívny výskyt podľa jednotlivých skupín frazém je uvedený v tabuľke 1). Pre zjednodušenie analýzy budeme v ďalšom texte označovať slovenskú časť korpusu ako L1 a anglickú časť ako L2. Pri triedení získaného korpusu sme postupovali podľa teoretických postulátov J. Mačka, zakladateľa slovenského frazeologického výskumu.

Tabuľka 1: Kvantitatívny výskyt frazém v našom korpuse podľa jednotlivých skupín

	L1	L2
odborné frazémy	386	269
všeobecné frazémy	517	857
knižné frazémy	122	91
celkový počet	1025	1217

2 Frazeológia politologických textov

V ľudskej spoločnosti prebiehajú zmeny na všetkých úrovniach. Keďže základným dorozumievacím prostriedkom každej spoločnosti je jazyk, reflektuje i tento prebiehajúce zmeny, nové poznanie i celkové napredovanie ľudstva. Ako tvrdí J. Dolník, „dynamika jazyka spočíva v jeho schopnosti reagovať na dostatočne silné podnety z okolia (reči) postupnou zmenou svojho stavu. Jazykový systém sa adaptuje akomodáciou, t.j. prispôsobuje sa okoliu tým, že sa sám mení, pričom si udržiava stav dynamickej rovnováhy“ (Dolník, 1999, s. 85). V nadväznosti na uvedenú myšlienku považujeme jazyk za dynamický systém, ktorý podlieha zmenám bez ohrozenia jeho základnej stability, je teda otvorený, ale zároveň odolný. Lexikálna zložka jazyka podlieha zmenám najrýchlejšie, pretože stále pribúdajú nové jednotky, niektoré zanikajú, iné sa menia reflektovaním zmien v spoločnosti. Tento trend pozorujeme aj v súvislosti s frazeologickými jednotkami. V našom rozbere sa zameriame na hĺbkovú analýzu a charakteristiku frazeologických jednotiek zo

získaného korpusu, ich detailnej charakteristike so zameraním na morfo-syntaktickú a štylistickú príslušnosť, kvantitatívny výskyt a rozdelenie frazém do významových skupín podľa spoločného pôvodu a významu. Jednotlivé podkapitoly sa samostatne venujú analýze odborných, knižných a všeobecných frazém. Na záver zhrnieme získané výsledky a závery, ku ktorým sme dospeli a navzájom ich porovnáme v skupine odborných a všeobecných frazém. Vo všetkých častiach budeme uvádzať príklady použitia FJ v jednotlivých textoch a to systémom označenia **LX/Y/S**, kde **LX** znamená súbor textov L1 – slovenské texty, L2 – anglické texty. **Y** reprezentuje poradové číslo publikácie (v oboch skupinách 1 – 6). Poradie publikácií v zozname je usporiadané podľa časovej postupnosti spracovania a nie prísne hierarchicky, alebo abecedne. **S** označuje číslo strany, na ktorej sa uvedená veta, lexikálna jednotka, či iná štruktúra, súvisiaca s analyzovanou FJ nachádza. S ohľadom na obmedzený rozsah práce neuvádzame použitie v texte pri každej frazeologickej jednotke, uvedené príklady poskytujú ilustráciu kontextu použitia frazémy.

2.1 Analýza odborných frazém

Odborné frazémy v našom chápaní sú založené na terminologickom komponente², kde frazeologický a terminologický komponent vytvárajú determinatívnu syntagmu. Na tomto základe pristúpime k analýze odborných frazém z korpusu frazeologických jednotiek, ktorý sme získali zo skúmaných odborných textov. Okrem kvantitatívnej a morfosyntaktickej analýzy frazém sa v hlavnej časti zameriame aj na ich štylistickú charakteristiku v súčinnosti s rozdelením do významových skupín podľa pôvodu.

Kvantitatívna analýza

Na základe kvantitatívneho zhodnotenia jednotlivých skupín odborných frazém, ktoré je uvedené v tabuľke 2, môžeme konštatovať dominantné postavenie odborných frazém z prostredia politiky a politológie v skupine odborných frazém (154 frazém v L1, 157 frazém v L2). Najmenej zastúpenou oblasťou je oblasť frazém z prostredia Európskej únie (28 frazém v L1, 3

² V odbornej frazéme dochádza k frazeoterminologickému spojeniu dvoch zložiek – terminologickej a frazeologickej, pričom význam termínu zostáva zachovaný.

frazémy v L2) – číselné porovnanie je uvedené v tabuľke 1. Porovnanie celkového množstva odborných frazém v L1 a v L2 vyznieva výrazne v prospech L1, rozdiel predstavuje 117 frazeologických jednotiek. Najvyrovnanejšou skupinou pri porovnaní oboch jazykových skupín je zároveň najpočetnejšia skupina FJ, pochádzajúcich z prostredia politiky a politológie – L2 disponuje korpusom väčším o tri frazémy. Pomerne vyrovnanou je aj skupina frazém z prostredia práva a legislatívy. Naopak, najväčší rozdiel je viditeľný v skupine frazém z prostredia ekonomiky a hospodárstva – v L1 je o 59 FJ viac, čo považujeme za výrazný rozdiel. Tento jav je pravdepodobne spôsobený zameraním analyzovaného zborníka *Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Medzinárodné vzťahy*, 2009 (zoznam excerpovanej literatúry vid' príloha 1), v ktorom boli niektoré vedecké analýzy orientované na súčasné ekonomicko-hospodárske témy. Pomerne výrazné rozdiely sme zaznamenali aj v skupinách frazém vojny a obrany štátu (rozdiel 30 FJ) a v skupine frazém z prostredia Európskej únie (rozdiel 25 FJ). Posledná menovaná skupina je najmenej obsiahla, predovšetkým v L2 je zastúpená len tromi FJ. Tento jav je spôsobený pravdepodobne dominanciou analyzovaných textov z americkej oblasti, ktoré sa zaoberajú problematikou Európskej únie len v minimálnej miere, zatiaľ čo v skupine slovenských textov je umiestnená publikácia Ľ. Lipkovej *Európska únia*, ktorá sa podrobne zaoberá tematikou európskej únie.

Tabuľka 2: Kvantitatívne zhodnotenie frazém v jednotlivých skupinách odborných frazém

	Počet L1	Počet L2
Politika, politológia	154	157
Európska únia	28	3
ekonomika a hospodárstvo	97	38
právo a legislatíva	44	38
vojna a obrana štátu	63	33
odborné FJ spolu	386	269